

УДК 378.147+373.3

**А. Крамаренко
м. Запоріжжя**

**ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ ДО РОЗВИТКУ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПОТРЕБО-МОТИВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЕКОЛОГО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Анотація. У статті розглянуто питання підготовки викладачів до розвитку у майбутніх учителів початкової школи потребо-мотиваційної спрямованості еколого-педагогічної діяльності.

Ключові слова: еколого зорієнтований вчитель початкової школи, підготовка викладачів, еколого-педагогічна діяльність.

А. Крамаренко

**ПОДГОТОВКА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ К РАЗВИТИЮ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ПОТРЕБНОСТНО-МОТИВАЦИОННОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ
ЭКОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Аннотация. В статье рассмотрен вопрос подготовки преподавателей к развитию у будущих учителей начальной школы потребностно-мотивационной направленности эколого-педагогической деятельности.

Ключевые слова: экологоориентированный учитель начальной школы, подготовка преподавателей, эколого-педагогическая деятельность.

A. Kramarenko

**TRAINING OF LECTURERS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS FOR
THE DEVELOPMENT OF MOTIVATIONAL ORIENTATION OF ECOLOGICAL-
PEDAGOGICAL ACTIVITY AMONG THE FUTURE TEACHERS OF THE PRIMARY
SCHOOL**

Annotation. The article deals with the training of demand-motivational direction of ecological-pedagogical activity of the future primary school's teachers.

Key words: ecologically-oriented teacher of the primary school, training of the teachers of higher educational establishments, ecologically-pedagogically activity.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку професійної підготовки майбутніх учителів визначається новими законодавчими й концептуальними засадами.

Так, правове підґрунтя її розвитку відображено в низці законодавчо-нормативних документів, передусім у Концепції педагогічної освіти (1998), Національній доктрині розвитку освіти в Україні в ХХІ ст. (2001), законі «Про вищу освіту» (2002), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки та ін.

У свою чергу, слід підкреслити, правові реформи призвели до змін у сфері вищої освіти України, що виявилось передусім у нових підходах до цілей і змісту підготовки майбутніх фахівців.

Найактуальнішою стає підготовка нових учителів у цілому та початкової освіти зокрема, які не в майбутньому, а зараз мають становити духовно-інтелектуальну педагогічну еліту, яка маючи величезний творчий потенціал, реально впливала б на перебіг подальших перетворень в Україні і в усьому світі. Питання врахування нової місії майбутнього еколого-зорієнтованого вчителя початкової школи у швидкозмінних умовах знайшло відбиток у працях учених О. Біди, Н. Борисенко, Н. Казанішевої, І. Малишевської, М. Хроленко та ін.

Проте, не дивлячись на численні ґрунтовні дослідження у цьому напрямку, недостатньо висвітленим залишається проблема формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки. У попередніх публікаціях нами висвітлені теоретичні аспекти цього питання, визначено умови підвищення ефективності даного процесу, серед яких – підготовка викладачів.

Мета статті – підготовка викладачів до розвитку в майбутніх учителів початкової школи потребо-мотиваційної спрямованості еколого-педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначаємо, що у світовій та вітчизняній науковій думці існує фундаментальна методологічна база, яка слугує розробленню порушеної проблеми. Це наукові праці, в яких розкрито теоретико-методичні основи формування екологічної культури майбутнього вчителя (Ю. Бойчук, Н. Лисенко, Л. Лук'янова, В. Смікал, Г. Тарасенко, Н. Ясінська та ін.), формування екологічного світогляду майбутніх учителів у процесі екологічної освіти й виховання (Г. Білявський, О. Головка, І. Костицька, Т. Нінова, М. Падун, Г. Пустовіт, Ю. Саунова, С. Совгіра, А. Федорук, С. Шмалей та ін.), посилення ролі екологічної домінанти у навчально-виховному процесі формування відповідального ставлення молоді до навколишнього середовища (Л. Білик, В. Вербицький, Н. Негруца, Н. Пустовіт, С. Сапожніков та ін.).

Виклад основного матеріалу. Втім, наголошує Т. Сущенко, традиційна парадигма теорії професійної освіти, що склалася останнім часом, ігнорує накопичені наукові уявлення філософії, теології, соціальних наук, психології, педагогіки про особливості сучасного викладача і студента як унікальних, складних, неоднозначних і неповторних людських особистостей, інтереси й мотиви яких не завжди збігаються з тим, що пропонує їм традиційне навчальне середовище. Учена висуває питання: чи виникне в такому середовищі нагальна потреба викладачів і студентів духовно взаємодіяти, творити, щиро і відкрито виявляти свою унікальність, особливу духовну місію тощо? [9, с. 381-382].

Цілком поділяємо позицію Т. Сущенко, що відповідь на ці запитання посилює необхідність змін у професійній підготовці викладача вищої школи, вимагає її відповідності викликам часу і якісним суспільним перетворенням [9, с. 382].

К. Корсак, аналізуючи стан сучасної світової вищої освіти, вважає, що зміни соціальних і політичних пріоритетів багатьох країн світу зумовили перегляд основної мети освіти, перехід від виховання громадянина якоїсь однієї держави до формування «громадянина світу», людини відповідальної й освіченої, мораль якої має досягти рівня відповідності тим завданням, які вже зараз потрібно вирішувати [2].

Фундаментальні основи оновлення системи вищої освіти, професійної підготовки педагогів вищої школи, теоретичні та методичні засади формування професіоналізму, професійної культури, професійної майстерності розкриваються в працях В. Андрущенка, В. Бондаря, О. Дубасенюк, І. Зязюна, І. Ісаєва, В. Кременя, Н. Кузьміної, В. Лугового, І. Підласого, В. Семиченко, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна та ін.

Спільним у авторських поглядах є визначення необхідності подальшого вдосконалення професорсько-викладацького корпусу вищих навчальних закладів, що диктується загальним дискурсом нинішнього суспільства на утвердження людиноцентриської ідеології.

Педагогіка діалогу, партнерства, людиноцентризму ставить у центр уваги інтереси, потреби й уподобання того, хто навчається. Але ключовою постаттю освітнього процесу був, є і залишається той, хто навчає. І від рівня професійної культури викладача, його фізичного, психічного й морального здоров'я, потенціалу креативності залежить рівень професіоналізму, стан освіченості, вихованості, людяності студента, а, значить і подальший моральний, культурний і духовний прогрес суспільства.

Сучасній вищій школі необхідний викладач як інноваційна особистість, з високим рівнем професійно-педагогічної підготовки, цивілізаційної та соціальної компетентності, а головне, з іншим стилем мислення, адекватним основній потребі – духовного оновлення майбутніх спеціалістів.

В основі пріоритетів викладача вишу має бути перехід від виховання громадянина країни до формування громадянина планети. Механізм такого переходу, Т. Сущенко, передбачає у наступному:

- розкриття та примноження особистісного загальнокультурного, духовного й інтелектуального потенціалу;
- пробудження потреби в усвідомленні себе громадянином планети під час виконання професійної ролі, рефлексії своїх сильних і слабких сторін у процесі своєрідного “примірювання” себе до цієї ролі;
- спонукання до внутрішньої самоорганізації самонавчання, професійного самовдосконалення;
- максимальне використання освітянами навчальних закладів власного життєвого й професійного потенціалу та досвіду в об’єктивному оцінюванні світових культурно-освітніх подій для досягнення гідної мети - підвищення цивілізаційно-компетентнісних характеристик кожного громадянина України [9, с. 389].

Переосмислення ролі та значення викладача – центральної фігури всієї системи вищої освіти здійснено й у колективній монографії «Розвиток майстерності викладача в умовах неперервної освіти» (2010). Так, І. Зязюн зазначає, що викладач вищої школи, який прагне стати майстром педагогічної справи, повинен не тільки добре знати і відчувати особливості різних підходів до процесу навчання, але орієнтуватися на більш перспективний дискурс, за якого людина сприймається не тільки як особистість, а й як «відкрита можливість» (Жан-Поль Сарт). За вченим, тут педагог виступає в ролі «старшого брата» (А. Адлер), який допомагає меншим сиблінгам (студентам), але не зазіхає на їхню самостійність і вибір [7, с. 87].

Вищезазначену позицію поділяє О. Познанська, яка досліджуючи проблему формування еколого-креативної компетентності студентів, вказує, що релевантним для формування даної дефініції є викладач, який повинен володіти теорією предмету і не може обмежуватися роллю передавача інформації чи контролюючого засобу. Він повинен бути організатором ціннісно-орієнтаційної діяльності студентів з метою формування екологічного мислення, свідомості, етики, культури майбутнього фахівця [6].

Актуальність питання підготовки викладачів до розвитку в майбутніх учителів початкової школи потребо-мотиваційної спрямованості їхньої еколого-педагогічної діяльності знайшла відбиток у дослідженнях О. Біди, Н. Борисенко, Н. Казанішевої, І. Малишевської та ін., хоча не отримала досить детального аналізу.

Як ми зазначали, мотиви еколого-педагогічної діяльності виникають у повному обсязі лише тоді, коли існують певні потреби для такої діяльності та її стимули. У зв'язку з цим з'являється необхідність формування у студента інтересу до еколого-педагогічних проблем, а також системи позитивних потреб збереження навколишнього середовища.

Еколого-педагогічний досвід засвоюється майбутнім педагогом не лише через зміст відповідної навчальної дисципліни, завдяки тій професійно-науковій інформації, яка повідомляється викладачами вишу, а він збагачує і коригує (нерідко підсвідомо) власне уявлення про модель еколого-педагогічної діяльності і через відображення професійних дій і вчинків, поведінки викладачів під час взаємодії з ними.

Усе це може впливати на розширення когнітивної основи соціально-професійного аспекту Я-образу, коригуючи і трансформуючи уявлення студента про себе як еколого-зорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи. Через це керівництво процесом природничо-зорієнтованої підготовки студента має зважати і на повсякденне включення спостереження студента за реалізацією викладачами вишу певної моделі еколого-педагогічної поведінки, яке відбувається під час відносин із ними.

Ті зміни, вказує В. Могілевська, які відбуваються в системі ціннісних орієнтацій, спрямованості особистості, Я-концепції студентів протягом навчання їх у педагогічному навчальному закладі, для більшості з них є більш значущими, ніж просто рівень їх професійної поінформованості, методичної підготовленості чи широти загального кругозору [5, с. 218]. Через це в педагогічній освіті єдино прийнятним може бути лише суб'єкт-суб'єктний підхід, який означає, що процес формування еколого-

зорієнтованої особистості майбутнього вчителя початкової школи має відбуватися, насамперед, під час розвивальної взаємодії в системі «студент – викладач».

Ідентифікація студента з викладачем допомагає йому набутися професійної ідентичності: зміцнити професійно-педагогічну спрямованість, скорегувати Я-образ, підвищити професійну самооцінку, інтегрувати професійно-рольові цінності і узгодити їх зі структурою власного Я.

Водночас можливість ідентифікації студента з викладачем слід розглядати у зв'язку з системою «взаємних оцінних ставлень», які складаються між ними. Своєрідним «каталізатором» цього процесу є високий рівень значущості (референтності) викладача як особистості, так і як носія екологічних цінностей.

У процесі підготовки викладачів до розвитку в майбутніх учителів початкової школи потребо-мотиваційної спрямованості їхньої еколого-педагогічної діяльності було проведено спеціально організований постійно діючий науково-методичний семінар, метою якого є підвищення майстерності викладачів у здійсненні комплексу впливів на різноманітні компоненти екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи. Для цього необхідним виявилось досягнення певних завдань, таких як: формування знань щодо сутності екологічних цінностей майбутнього фахівця та цільової установки на їх формування в процесі викладання гуманітарних дисциплін; ознайомлення з технологією формування екологічних цінностей, удосконалення володіння викладачами методами, організаційними, груповими формами роботи зі студентами, які впливають на формування еколого-зорієнтованої особистості; аналіз навчальних планів і програм дисциплін з метою посилення їх екологічної спрямованості. Відповідно було розроблено програму науково-методичного семінару «Формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи у діяльності педагога вищої школи». Означена програма забезпечувала проведення чотирьох занять семінару.

Перше заняття було організовано з теми «Формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи як одне із завдань професійної підготовки у вишах». До плану роботи було включено такі питання: «Сутність і особливості екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи»; «Специфіка екологічної компетентності майбутніх фахівців початкової освіти»; «Структурні компоненти екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи»; «Стан сформованості екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи у вишах»; «Основні напрями діяльності викладача вищої школи з формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи». На занятті було розглянуто особливості врахування потенціалу навчальної та позанавчальної роботи зі студентами для формування екологічних цінностей й саморозвитку особистості.

Ознайомлення викладачів зі станом сформованості екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи викликало у них багато питань щодо якості їхньої професійної підготовки, готовності до різного роду соціальної взаємодії. Розуміння необхідності підвищення рівня екологічних цінностей випускників зі спеціальності “Початкова освіта” у вишах вплинуло на розвиток мотивації викладачів до участі в експериментальній роботі.

Друге заняття було присвячено проблемі «Модель і технологія формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи». На занятті було розглянуто такі питання: «Мета й завдання формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи у діяльності викладача вищої школи»; «Концептуальні основи та модель формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи в умовах професійної підготовки»; «Основні етапи технології формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи». У процесі обговорення було висвітлено особливості реалізації технології, а саме: залучення майбутніх учителів початкової школи до екологічної та еколого-педагогічної діяльності; використання в процесі формування екологічних цінностей

завдань проблемного характеру з соціально-екологічним контекстом і підтекстом різного рівня складності; використання синергетичного ефекту групової роботи; забезпечення наступності етапів запропонованої технології.

Третє заняття «Форми, методи та умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи» дозволило більш докладно розглянути особливості застосування розробленої технології. На семінарі було розглянуті організаційні форми роботи зі студентами, які сприяють формуванню в них екологічних цінностей, методи, мікротехнології формування еколого-зорієнтованої особистості майбутнього фахівця початкової освіти, специфіка діагностування рівнів сформованості екологічних цінностей як основа подальшої корекційної роботи. Однією з форм організації семінару став майстер-клас, в роботі якого було проілюстровано методи й прийоми діяльності викладача, продемонстровано особливості духовної взаємодії (за Т. Сущенко).

На четвертому занятті було запропоновано розглянути тему «Спрямованість викладання гуманітарних дисциплін на формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи». Серед питань, які було розглянуто на занятті, визначальними є такі: «Екологічна спрямованість навчальних планів і програм підготовки майбутніх учителів початкової школи», «Аналіз планів і програм навчальних дисциплін, спецкурсів з метою посилення їх впливу на формування еколого-зорієнтованої особистості майбутнього вчителя початкової школи», «Спецкурс «Підготовка еколого зорієнтованої особистості майбутнього вчителя початкової школи»». Для проведення цього заняття було передбачено активні методи роботи, залучення викладачів до пошуку відповідей на питання щодо способів інтеграції соціально-екологічних знань, підвищення рівня їх засвоєння студентами; застосування контекстного підходу до викладання, різноманітних шляхів організації взаємодії на занятті.

У результаті проведення зазначених семінарів з викладачами Інституту психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного

педагогічного університету, як показали результати проведеного анкетування, зросла їх самооцінка готовності до формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи. Низького рівня такої готовності не виявлено. Середній рівень відмітили 43 % респондентів, високий – 57 % викладачів вищої школи.

Слід зазначити, що підготовка викладачів до формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи пов'язана з проектуванням, організацією, управлінням та моніторингом результатів навчально-виховної роботи, орієнтованої на реалізацію поставленої цілі і завдань. Окреслений процес полягає в:

- ознайомленні викладачів з моделлю процесу формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи під час їх навчання у вищому навчальному закладі та дидактичної системи її реалізації, а також із цілями і завданнями експериментальної діяльності;

- погодженні дій викладачів, які задіяні у педагогічному експерименті, з метою забезпечення ними методологічних, методичних та матеріально-технічних умов формування екологічних цінностей майбутніх фахівців початкової школи під час їх навчання окремих дисциплін. З приводу останнього зауважимо, що коли діяльність викладачів є погодженою, тоді їх педагогічна активність виявляється ефективною у впливі на особистість майбутнього вчителя. Вищим критерієм такої погодженості є не проста взаємодія педагогів між собою, а їх взаємосприяння, спрямоване на досягнення кінцевого результату, визначеного метою дослідження;

- забезпеченні підвищення наукового і технологічного рівня екологічної компетентності викладачів як складової професійної компетентності, урахуванні вікових особливостей та специфіки майбутньої професії студентів при здійсненні педагогічних впливів на розвиток їх особистісних якостей;

- організації вузівського освітнього середовища на основі розробленої моделі дидактичної системи екологічних цінностей майбутніх

фахівців початкової школи, яка визначає мету, зміст, форми, методи і засоби діяльності викладацького складу щодо розвитку еколого-зорієнтованої особистості студента;

- створенні відповідної матеріально-технічної бази, а саме: забезпечення студентів навчально-методичною літературою, комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням, можливостями доступу в Інтернет, обладнанням для проведення експедицій у природу та ін.

Разом з тим, було розроблено функціональну модель діяльності викладачів з формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи, враховуючи основні положення досліджень Н. Кузьміної [3] та Н. Борисенко [1]. Так, Н. Кузьміна на основі застосування системного підходу до управління педагогічним процесом, виділила в ньому п'ять функціональних компонентів, а саме: гностичний, проектувальний, конструктивний, організаційний і комунікативний. Н. Борисенко, враховуючи значення контролю в управлінні навчально-пізнавальною діяльністю студентів, додала до функцій викладача контрольно-оцінну. Ми пропонуємо до зазначених ще рефлексивно-творчу функцію, оскільки вона є досить суттєвою на шляху саморозвитку майбутнього фахівця.

Висновки. Отже, програмою підготовки викладачів до розвитку в майбутніх учителів початкової школи потребо-мотиваційної спрямованості їхньої еколого-педагогічної діяльності передбачалося проведення консультацій, навчально-методичних семінарів, тренінгів з упровадження вузівський педагогічний процес ситуаційної методики навчання [4; 8], знайомство з методикою розробки індивідуального плану студента щодо стратегії формування екологічних цінностей майбутніх фахівців.

Перспективним бачимо розкриття цілісної системи формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної діяльності.

Література:

1. Борисенко Н. М. Педагогічні умови формування екоцентричного світогляду майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. М. Борисенко. – Х., 2010. – 20 с.
2. Корсак К. В. Освіта, суспільство, людина ХХІ століття: інтегрально-філософський аналіз: [монографія] / К. В. Корсак. – К.-Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 224 с.
3. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя: Психологическая структура труда учителя и формирование его личности / Н. В. Кузьмина. – Л.: ЛГУ, 1967. – 183 с.
4. Мартынова М. Д. Ситуационный анализ в экологической этике / М. Д. Мартынова // Гуманитарный экологический журнал. – 2010. – Вип.1, том 12. – С. 36-43.
5. Могілевська В. М. Механізми формування образу педагога в навчально-виховному процесі / В. М. Могілевська // Соціальні технології. – 2010. – №48. – С. 216-222.
6. Познанська О. В. Формування еколого-креативної компетентності у студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Познанська Ольга Володимирівна. – К., 2012. – 213 с.
7. Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах неперервної освіти: [колект. монографія] / Н. В. Абашкіна, Л. О. Базиль, О. А. Грищенко, І. А. Зязюн, Т. В. Іванова, П. М. Коваль, А. І. Кузьмінський, М. П. Лещенко, В. Ф. Орлов, О. С. Падалка, В. В. Пилипчук, О. М. Семенов, М. М. Солдатенко, О. В. Тринус, Г. Х. Яворська. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Боглана Хмельницького, 2010. – 272 с.
8. Ситуационный анализ, или Анатомия кейс-метода / Под ред. д-ра социолог. н., проф. Сурмина Ю. П. – К.: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.

9. Сущенко Т. І. Деякі напрями концептуально-ціннісного оновлення освіти в умовах взаємозалежного й інтегрованого світу / Т. І. Сущенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / Ред. кол. Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2012. – Вип. 26(79). – С. 376-383.